Пише: Љиљана Смајловић и Ивана Јанковић
петак, 20 фебруар 2009 17:02

(НИН, 19.02.2009)

Идућег уторка, 24. фебруара, навршиће се тачно шест година како се председник Српске радикалне странке Војислав Шешељ добровољно предао Хашком трибуналу, пред којим је оптужен за злочине против човечности и кршење закона и обичаја рата. Његов случај није јединствен само по дужини његовог боравка иза решетака пре него што је процес отпочео: он је и једини оптужени чије је суђење званично почињало два пута 7. новембра 2007, када су му судије после штрајка глађу признале право да се брани сам. Уједно је и једини окривљени у Хагу ког углавном терете због подстицања других на злочине, што је и разлог да његови симпатизери тврде како се Шешељу у Хагу суди због „вербалног деликта", то јест „говора мржње". (У оптужници се, наиме, Шешељ терети „да је својим говорима, изјавама, радњама и/или пропустима допринео да се код извршилаца створи одлука да почине кривична дела".)

Откако је суђење Шешељу прошле среде по ко зна који пут прекинуто, нико више не може да зна када ће пасти пресуда српском политичару ког у Хагу сматрају отеловљењем „агресивног српског национализма" (због ког су, по мишљењу тужилаца и твораца овог суда, и избили сви ратови на тлу бивше Југославије.) Српска политичка чаршија већ барем шест месеци брује о томе како ће се Шешељов потенцијално тријумфални повратак у Београд одразити на рејтинг Српске радикалне странке и однос снага на овдашњој политичкој сцени. Исто толико дуго у стручним и политичким круговима на Западу, наиме, влада уверење да хашко тужилаштво није доказало најважније тачке оптужнице против Шешеља, пре свега због тога што се немали број сведока (од 71, колико је до сада тужилаштво извело) на клупи у хашкој судници током унакрсног испитивања претворио у сведоке одбране уместо оптужбе (што је сценариј о ком сањају све одбране на свим судовима света). Неки су сведоци променили првобитне исказе и отворено стали у одбрану Шешеља, попут бившег генералног секретара СРС Александра Стефановића који је у суду рекао да је изјаве против Шешеља тужилаштву давао „против своје воље". Други су се показали као невешти лажови или некомпетентни експерти, попут америчког социолога Ентонија Обершала који је као

наводни експерт за Шешељов „говор мржње” био гротескно неефикасан, да би му судије накнадно ускратиле статус вештака. Један број сведока је Шешељ ухватио у лажи: тако је било са несретником који је пре десетак дана тврдио да је Шешељ у марту 1992. држао митинг у Малом Зворнику, да би оптужени помоћу новинских извештаја и фотографија лако доказао да се тај митинг збио две године раније, у августу 1990, и да на њему нису изговорене спорне запаљиве реченице („Очистићемо Босну од пагана”).

ПО РАМУШЕВОМ РЕЦЕПТУ: Шешељ се већ сада у тамници налази дуже него што може да буде осуђен за подстрекавање на злочине, те ће највероватнији исход процеса бити пуштање на слободу оптуженог одмах по изрицању пресуде због времена које је већ провео у затвору. Баш као што се десило са Рамушем Харадинајем, чији су адвокати после завршне речи оптужбе одустали од својих сведока, будући да су се сведоци тужилаштва на клупи редом претварали у сведоке одбране и адвокати су закључили да немају од чега да бране клијента јер му тужилаштво није доказало кривицу.

Шешељов табор, разумљиво, не воли поређења између лидера радикала и команданта вође УЧК, али откако је Шешељ прошлог месеца обелоданио намеру да поступи по Харадинајевом рецепту (са том разликом што се вођа радикала не би одрекао прилике да у хашкој судници одржи завршну реч, којој се по свој прилици унапред весели), на његов се релативно скори повратак у Београд почело озбиљно рачунати по домаћим и међународним политичким кухињама.

Процене се веома разликују, од оне да Шешељ толико дуго одсуствује са домаће сцене да је политички „дезоријентисан” и да неће умети да се снађе у новим приликама (те да ће његов повратак „докусурити” његову ионако већ разбијену странку), до тога да би његов долазак у Београд, у тренутку када Србија буде на врхунцу кризе, незапослености, беспарице и безнађа, могао да „раздрма” нокаутирану опозицију и изведе на улице побеснели лумпенпролетаријат.

Првој варијанти су склонији они међународни кругови који политички живот Србије виде као процес који води неминовној победи либералне демократије тадићевског типа (и који су на последњим изборима нашли потврду за свој оптимизам). Њима склони домаћи аналитичари и политичари, као и новинари блиски странкама на власти, уверавају их да ће Шешељ у Тадићевој Србији бити попут слона у стакларској радњи. Та теорија пада на плодно тле, утолико пре што домаћини у западним амбасадама и испоставама међународних организација нису имали прилику да 2003. године слушају како ти исти аналитичари објашњавају да ће Шешељовим одласком у Хаг бити „решен” проблем нових демократских власти са српским радикалима. (Шешељова тврдња да је Београд 2002.

наручио оптужницу против њега свакако се, међутим, не може доказати на основу оне једне реченице из књиге Карле дел Понте, по којој је Зоран Ђинђић седам дана пре Шешељовог одласка у Хаг тужитељки рекао: „Води га и не враћај га више”.)

Уочи Шешељове предаје Хагу логика је, наиме, била да ће Шешељ у затвору бити заборављен, што ће се негативно одразити на рејтинг његове странке која је у јесен 2002. први пут после 5. октобра показала да може на биралишта да изведе милион бирача. (Аналитичар листа „Време” тако је 25. фебруара 2003. године за Лос Анђелес тајмс рекао да ће вођа радикала „нестати у Хагу” и да ће његова странка „изгубити велики део подршке коју има”.)

Када се те прогнозе нису обистиниле и када су радикали удвостручили изборне резултате, завладала је теорија да је Томислав Николић заправо увек био тајна радикалског успеха, и да он може оно што Шешељ, који му је у политичкој каријери увек и само сметао, никад не би могао.
Све до пре неколико дана чинило се да та теорија пије воду, а онда су објављени резултати истраживања јавног мњења по којим Николићеве политичке акције падају, док на другој страни расте подршка новом Шешељовом заменику Драгану Тодоровићу.

ТУЖИОЦИ И ЗАСТРАШИВАЊЕ: Отприлике у исто време, али потпуно одвојено, у Хагу се водио очајнички маневар тужилаштва да се, пре коначног фијаска оптужбе, прекине процес Војиславу Шешељу и да се барем део одговорности за неуспех пребаци на судско веће.
Тужиоци су у среду 11. фебруара успели у својој намери и суђење је на неодређено време прекинуто, под не до краја расветљеним околностима. Захтев су образложили бригом за безбедност десетак сведока, колико су планирали да испитају пре него што истекне оних шест сати колико им је, по ранијој одлуци суда, остало да докажу оптужницу против Шешеља. Одлука је донесена прегласавањем председавајућег судије Жана Клода Антонетија, који је демонстративно посаветовао оптуженог да намах уложи жалбу, а затим написао издвојено мишљење у ком жестоко критикује већинску одлуку судија Фредерика Хархофа из Данске и Флавије Латанци из Италије.

Текста те одлуке још нема на сајту Трибунала, али је хашка прес-служба НИН-у у уторак доставила француску верзију из које се види да Хархоф и Латанци страхују како би саслушавање преосталих сведока, који се према тврдњи тужилаштва налазе под притиском оптуженог и његових сарадника, могло да угрози и безбедност сведока и интегритет судског процеса; њихови искази су важни па се без њих не може, али се не сме угрожавати ни њихова лична безбедност, ни „интегритет њиховог сведочења”. Када

су одвагнули ту бојазан у односу на право оптуженог на разумну дужину поступка, судије су одлучиле да су околности толико изузетне да оправдавају прекид суђења без обзира на то што је оптужени у затвору већ шест година. Прекид ће трајати све док се не створе услови да сведоци о којим је реч „слободно" сведоче на суђењу против Шешеља, али нема објашњења како би ти услови могли бити створени, само напомена да је до тог закључка суд дошао након саслушања сведока ВС-1035, ВС-1066, ВС-1010, ВС-1104 и ВС-1029…

Антонети пак упозорава да већина ризикује „потпуну парализу процеса" јер „истрага" недефинисаних и засад недоказаних притисака може потрајати. Он се чуди што његове колеге са судијске клупе нису макар поставиле питање тужилаштву како је уопште намеравало да све те угрожене сведоке испита у преосталих шест сати. Враћајући лопту тужилаштву, Француз поставља питање зашто тужиоци нису раније упозоравали суд да постоје притисци на тих десетак сведока, и зашто нису благовремено тражили решење. Он подсећа да се нешто слично десило у једном другом процесу (Благоју Симићу): суђење је одложено на годину дана, време је изгубљено, а никакви притисци и увреде суда никад нису доказани. (За право му, рекло би се, даје и директор канцеларије Националног савета за сарадњу са Трибуналом Душан Игњатовић који је у Београду овог уторка рекао да је „можда било застрашивања сведока" али да о томе нико није обавестио Београд, и да његова канцеларија за последњих годину дана није добила нове захтеве за заштиту сведока.)

Тужилаштво и његови домаћи симпатизери се већ дуго вајкају да сведоци на суду мењају исказе које су пре почетка процеса дали тужилаштву због страха од оптуженог, односно од његових помагача у Србији. Француски судија у издвојеном мишљењу пак поставља питање колико је уопште могуће „слободно" сведочење сведока оптужбе у Хагу, будући да сведоци по повратку кући морају да рачунају на непријатељски став домаће јавности према суду који у Србији не важи за праведан и кредибилан.

ДРУГОРАЗРЕДНИ И ТРЕЋЕРАЗРЕДНИ ПРАВНИЦИ: Но како је уопште дошло до тога да се судије, тужиоци и правни експерти у Хагу препиру ко сноси већу кривицу што ће се оптуженик из Србије ускоро, можда, наћи на слободи? Француског судију подржаваоци тужилаштва од почетка сматрају превише попустљивим према Шешељу, али и судија Ричард Меј је у процесу Милошевић имао окршаје са Џефријем Најсом, који су се управо тицали „обичаја" неких сведока да не говоре истину у судници. И Меја је, као и Антонетија, нервирало што тужиоци позивају стотине сведока како би доказали нешто што би се дало доказати „са једним добрим сведоком", како је једном приликом изнервирани Меј рекао Најсу, сугеришући ваљда да Најс ни тог једног доброг сведока није успео да нађе.

Нико пре Антонетија, међутим, није био предмет оволике критике, не само гунђања тужилаца већ и домаћих активиста за људска права. Марко Милановић, некадашњи сарадник Београдског центра за људска права, сада докторанд на Кембрицу, прошле седмице је на блогу Европског журнала за међународно право (ЕЈИЛ) написао да је Шешељово суђење „најгоре вођен поступак" у Хагу, да се претворило у „ругло", да је Антонети „невероватно неспособан" и да ће се Шешељ вероватно релативно скоро наћи у Београду. Милановић је у Пешчанику јесенас још рекао да је за Хаг Шешељ „трећеразредни случај", да је Антонети „трећеразредни судија" („човек је потпуни кретен, и то суђење је у распаду"). Додао је и да „пола људи који тамо раде појма немају, то су другоразредни правници, тужиоци" који „много троше", до сада су потрошили милијарду долара на истражитеље, на превођење… а пошто је то суд Уједињених нација, тамо све земље „уважују" своје „разноразне људе" …Милановић још каже: „Да се Шешељу суди у Француској, да му се суди у Србији, он би морао да има адвоката". Његова тврдња није неоснована – у Београду би Шешељ вероватно већ давно био осуђен. Али истина је још нешто: у Америци би, на пример, за ових шест година вероватно већ одлежао казну да је неког својеручно убио. Да и не говоримо о томе да би у Америци суд вероватно у старту одбио да прихвати оптужницу која се заснива на сведочењима из друге руке, о заштићеним идентитетима сведока да и не говоримо.

Суд тешко може да се жали на негативни публицитет ове врсте, јер управо службеници суда (Дел Понте и Најс, те портпарол Флоранс Артман) о трибуналу данас говоре далеко лошије него новинари и посматрачи. О томе би имали шта да кажу српски новинари на које су домаће невладине организације својевремено осуле дрвље и камење (види полемику у „Времену" 2002. године), бесне што процес Милошевићу у извештајима тих новинара није изгледао бајковито већ само – веродостојно.

Тужилаштво је у Србији изгубило чак и симпатије редакције „Времена", која је дала чак два сведока оптужбе, Дејана Анастасијевића и Јована Дуловића. Потоњи сада више не жели да сведочи против Шешеља, иако је снабдео Тужилаштво сведочанством из прве руке о једној од кључних реченица из оптужнице (Шешељова изјава да „ниједан усташа не сме жив да изађе из Вуковара", што је тужилаштво протумачило као „подстицање на убијање Хрвата"). А у последњем броју овог листа новинарка „Времена" као да је изгубила наду да ће Шешељ бити осуђен: она у насловној сторији вели да тужилаштво „војводи може одмах да плати авионску карту за отаџбину, ако му је Јован Дуловић најважнији аргумент у процесу". Збуњујуће је и то што тврди да је Дуловић – некадашњи извештач Политике Експрес са ратишта у Хрватској, чији извештаји у то време нису указивали на његово неодобравање српског ратног напора – први контакт са хашким истражитељима успоставио још 1992. године. (Трибунал је, наиме, основан тек 1993, а Дуловић је први исказ тужиоцима дао 1996.) „Време" се срди на хашки суд и због тога што је тужилаштво применило другачије аршине у односу на новинара „Вашингтон поста" Џонатана Рендала (чије је принципијелно одбијање да макар и један пут сведочи у Хагу прихватило) и на новинара „Времена" Јована Дуловића ком ни болест није примљена као

оправдање. Наравно, једна је од невоља са Хагом управо то што примењује двоструке аршине, не само у односу на новинаре различитих нација, него и у односу на ратне злочинце из различитих нација. Тужилаштво се тако никад није усудило чак ни да поведе рутинску истрагу о евентуалним злочинима НАТО почињеним на територији бивше Југославије током бомбардовања 1999. године.

У хашким мемоарима Карле дел Понте „Лов" остало је забележено да је бивши српски премијер Зоран Ђинђић правовремено упозоравао тужитељку да ће јој Шешељ у хашкој судници бити кудикамо тежи противник од Слободана Милошевића. Шешеља западни новинари, политичари и правници радо и лако потцењују: његове безобзирне провокације, вулгарности и сексуалне инсинуације, његово игнорисање друштвених правила наводили су их да мисле да је реч о малтене кловновској фигури. Треба рећи да је Шешељ био као поручен свим српским противницима, као неко кога би, да га нема, ваљало измислити. Сјајно се уклапао у све најгоре предрасуде против Срба: претио је и изазивао, лагао и урлао, потезао пиштољ на улици, разметао се расистичким изјавама… Последње што су западни правници и дипломате очекивали било је да ће управо Шешељ до краја руглу извргнути Хашки трибунал, установу која је смишљена да би се западна морална супериорност претворила у делотворно правно и политичко оруђе против ексцеса српског национализма.

Хашки је суд започео са фанфарама о суочавању са историјском истином и помирењу народа, а примиче се крају у пијачним свађама професионалних „тезгароша" око тога ко је крив што тужилаштво не уме да за шест година докаже оптужницу против осведоченог српског националисте и „говорника мржње".

И тако ће трибунал, да парафразирамо песника Т. С. Елиота, „завршити, уместо праска, цвиљењем".

Највећи промашаји Тужилаштва

ЕНТОНИ ОБЕРШАЛ: Најављен као стручњак за говор мржње и ратну пропаганду, који је требало да покаже да је Шешељ говором мржње подстицао добровољце СРС-а да почине тешке злочине, Обершал је током испитивања изјавио да он "никако није вештак за питања историје и питања дефиниције говора мржње" и да је вештачио методе пропаганде, а затим и да није пронашао да се Шешељ залагао или подстрекивао на мучења, убијање ратних заробљеника, жена, деце, узимање талаца, силовања,

уништавања сакралних или образовних објеката и пљачкање имовине.

СВЕДОК ВС-033: Овај добровољац СРС-а отишао је 1991. године у западну Славонију. Већи део сведочења био је затворен за јавност, али у оном делу који није, није било много речи о ратишту. Испоставило се да је, пошто је напустио СРС (зато што је схватио да они "нису за монархију"), 1992. бацио бомбу на Бајракли џамију, поставио експлозив у двориште католичке цркве Св. Анте, као и испод прозора и аутомобила муслимана и других Београђана због чега је осуђен на затворску казну. Шешељ је у судници приказао и решење МУП-а Србије којим је овом сведоку 1996. пре него што је полиција схватила да је он бацио бомбу на Бајракли џамију, био одређен притвор због сумње да је извршио кривично дело неовлашћеног набављања и држања експлозивних материја и муниције. ВС-033 је потврдио и да је бацио бомбу на џамију, али је објаснио да му је његов друг Влада на самрти то саопштио као своју последњу жељу. Осим тога, сматрао је сведок, било је боље да он прави контролисане експлозије у џамији и католичкој цркви и да нико не буде повређен, него да то ради неко ко то не зна, па да дође до погибије.

СВЕДОК ВС – 1028: Тврдња да је у марту 1992. у Бијељини у кафићу "Србија" чуо Шешеља како позива на убијање и протеривање муслимана, оборена је када се испоставило да је Шешељ држао предавање у Бијељини у децембру 1990, а у марту 1993. године одржао митинг у центру града. Али, оно што је било још погубније по сведока је писмо које је показао оптужени, којим главни истражитељ Тужилаштва Патрик-Лопез Терес позива власти западне земље у којој сведок борави да га "изузму из репатријације на две године". Иако је сведок тврдио да то није разлог због чега се пријавио да сведочи, веома лоше је звучала подударност да је понудио Тужилаштву сарадњу баш у тренутку када му је претила репатријација из једне западне земље у БиХ.

САФЕТ СЕЈДИЋ: Сведок је тврдио да је у новембру 1993. године видео Шешеља са Радованом Караџићем и Ратком Младићем на Нишићкој висоравни у БиХ, како припремају војску за напад. Шешељ је, наравно, ово искористио да направи мали скандал. Прво је доказао да је у то време у јеку кампање давао интервју у Србији, а затим и да је био у контакту с Радованом Караџићем и сазнао да је он тада такође био у Београду и дао интервју Ројтерсу. Изазивајући суд овом изјавом, додао је да ће контактирати и с Младићем, после чега је седница затворена.
На питање зашто ни у једној од претходних пет изјава никада није споменуо да је видео Шешеља, сведок је одговорио: "Зато што се нисам сетио тебе... Разговор није био о теби... Нисам знао да ћу разговарати са тобом, о теби... Да ћу са тобом бити у судници."

ЕВА ТАБО: Позвана да би потврдила да је 722 Хрвата протерано из Хртковаца, изјавила

је да је саставила списак на основу евиденције месне католичке цркве и о издатим крштеницама и попису 8.280 исељених “глава породица” из књиге петроварадинског жупника Марка Кљајића. Методу да се “главама” које су тражиле крштенице додају и чланови породице и прогласе прогнанима, бранила је изјавом да то није учинила она, већ хрватске власти. А онда се испоставило и да на списку има људи који се уопште нису исељавали и који су умрли у Хртковцима после рата, да има оних који су се иселили у западне земље, а и оних који и данас живе у Србији. Ева Табо бранила је свој списак речима – “Нисам имала те податке.”

Недозвољени контакти

У мери у којој се могуће снаћи у документу о прекиду суђења, који је из разлога поверљивости на више места затамњен, стиче се утисак да судија Антонети алудира на инцидент са сведоком оптужбе с којим је Наташа Кандић својевремено контактирала током сведочења (директорка Фонда за хуманитарно право послала је некадашњем припаднику “Шкорпиона” Горану Стопарићу СМС телефонску поруку из Београда да “радикали праве хаос”, што је Шешељ после тумачио као њен “притисак” на сведока са којим је била тако блиска да је поседовао кључеве њеног стана).
Тај део издвојеног мишљења судије Антонетија вреди директно цитирати. Он прво подсећа да је Судско веће још јесенас одбило један захтев да се суђење прекине, у чему га је подржало Апелационо веће, и додаје:
“Чињеница која је довела до подношења новог усменог захтева за обуставу суђења вероватно је повезана са недавним инцидентима (затамњено).
Необично је да се Судско веће раније нашло у истој ситуацији. Тада је Тужилаштво сматрало нормалним да та особа утиче на сведока под заклетвом, али сада, када се ради о позиву једног од сарадника оптуженог, Тужилаштво исту ту ситуацију са једним другим сведоком (затамњено) не сматра нормалном. Ценим да не могу постојати двострука мерила у погледу сведока који је положио заклетву пред судом (затамњено)”.
Подсећамо да се инцидент са СМС-ом Наташе Кандић збио 15. јануара прошле године, првог дана сведочења Горана Стопарића против Шешеља. Стопарић је 24. јануара, приликом Шешељевог унакрсног испитивања (после краткотрајног прекида суђења до ког је дошло када се открило да је сведок после полагања заклетве комуницирао са Београдом о свом сведочењу, што је забрањено), рекао да је поруку госпође Кандић како “радикали праве хаос у Србији” схватио “у смислу притиска на будуће сведоке”.

Застрашивање по Харадинају

У случају Рамуша Харадинаја и двојице његових потчињених, оптужених за злочине

против човечности и кршење закона и обичаја ратовања, Хашко тужилаштво је извело 81 сведока за 113 судских дана. Одбрана није извела ниједног сведока, уз образложење да сматра да Тужилаштво није доказало кривицу оптужених.
Девет сведока је убијено. Кујтин Бериша, Ром који је био очевидац Харадинајевих злочина, прегажен је џипом у Црној Гори фебруара 2007. године. Илир Сељмај је избоден ножем. Беким Мустафа и Ауни Ељезај су убијени из ватреног оружја. Заштићени сведоци Џејдин Муста, Садрик Мурићи и Весел Мурићи убијени су у професионално организованим атентатима. Сведоци Сабахета Тава и Исук Хакљај, припадници косовске полиције, такође су убијени у атентату, а аутомобил са њиховим телима је запаљен.
Рамир Мурићи је, после рањавања, одбио да сведочи.
Више сведока одбило је да сведочи и због тога је оптужено у Хагу. Шефћет Кабаши, један од њих, пошто се такође предомислио, то је објаснио речима да заштитне мере Трибунала “важе само у судници”, јер неки од сведока са суђења Фатмиру Љимају, на којем је и он сведочио, “нису више живи”. (Љимај је такође ослобођен оптужби.)
Карла дел Понте више пута је упозоравала да је на Косову раширено систематско застрашивање сведока. Ослобађајућа пресуда изречена је 3. априла 2008. Претресно веће је том приликом нагласило да је “стекло снажан утисак да се суђење одвијало у атмосфери у којој се сведоци нису осећали безбедно”.